

A jövedelmi egyenlőtlenségek hosszú távú meghatározói Magyarországon

Medgyesi Márton – Tóth István György

Ebben a tanulmányban áttekintést adunk a jövedelmi egyenlőtlenségek magyarországi alakulásáról a nyolcvanas évek elejétől napjainkig. Hosszú távon a jövedelemelosztás változását több tényező befolyásolja. Ezek közül legfontosabbak a makrogazdasági környezet változása, a népesség összetételének alakulása, a társadalmi-gazdasági szerkezet változásai, továbbá az intézményi környezetben beálló változások, elsősorban a szociálpolitika és a gazdaságpolitika területén. A tanulmány *1. fejezetében* az egyenlőtlenségek alakulásának társadalmi-gazdasági környezetét írjuk le a főbb demográfiai, iskolázottsági, munkaerő-piaci és makrogazdasági folyamatok bemutatásával. A *2. fejezet* a jövedelmi egyenlőtlenségek, a munkaerő-piaci egyenlőtlenségek, és az iskolázottsági egyenlőtlenségek tendenciáival foglalkozik. A *3. fejezet* a különböző társadalmi-gazdasági jellemzőknek a jövedelemeloszlásra gyakorolt hatásait elemzi, míg a *4. fejezet* összefoglalja az egyenlőtlenségek alakulásának meghatározóit.

1. Főbb társadalmi-gazdasági folyamatok 1980 és 2012 között

Az elmúlt harminc évben a magyar lakosságra a népességszám lassú csökkenése és az elöregedés volt jellemző (lásd *Függelék F1. táblázat*). 2010-ben a népesség körülbelül 94%-át tette ki az 1980. évinek. A csökkenés legfőbb oka a magas halálozási arányszámban és a termékenység csökkenésében keresendő. A születéskor várható átlagos élettartam a vizsgált időszakban csak mérsékelt növekedést mutatott. A férfiak esetében 1980 és 1995 közötti stagnálás után 1996 és 2010 között 65,3 évről 70,5 évre nőtt a várható élettartam. A nők várható élettartama a férfiakénál folyamatosan emelkedést mutatott: az 1980-as 72,7-ről 1995-re 74,5 évre, majd 2010-re 78,1 évre emelkedett. A népesség korösszetétele jelentősen eltolódott a fiatalabbaktól az idősebb korosztály felé. Míg 1980-ban a lakosságnak közel 22%-a tartozott a 0–14

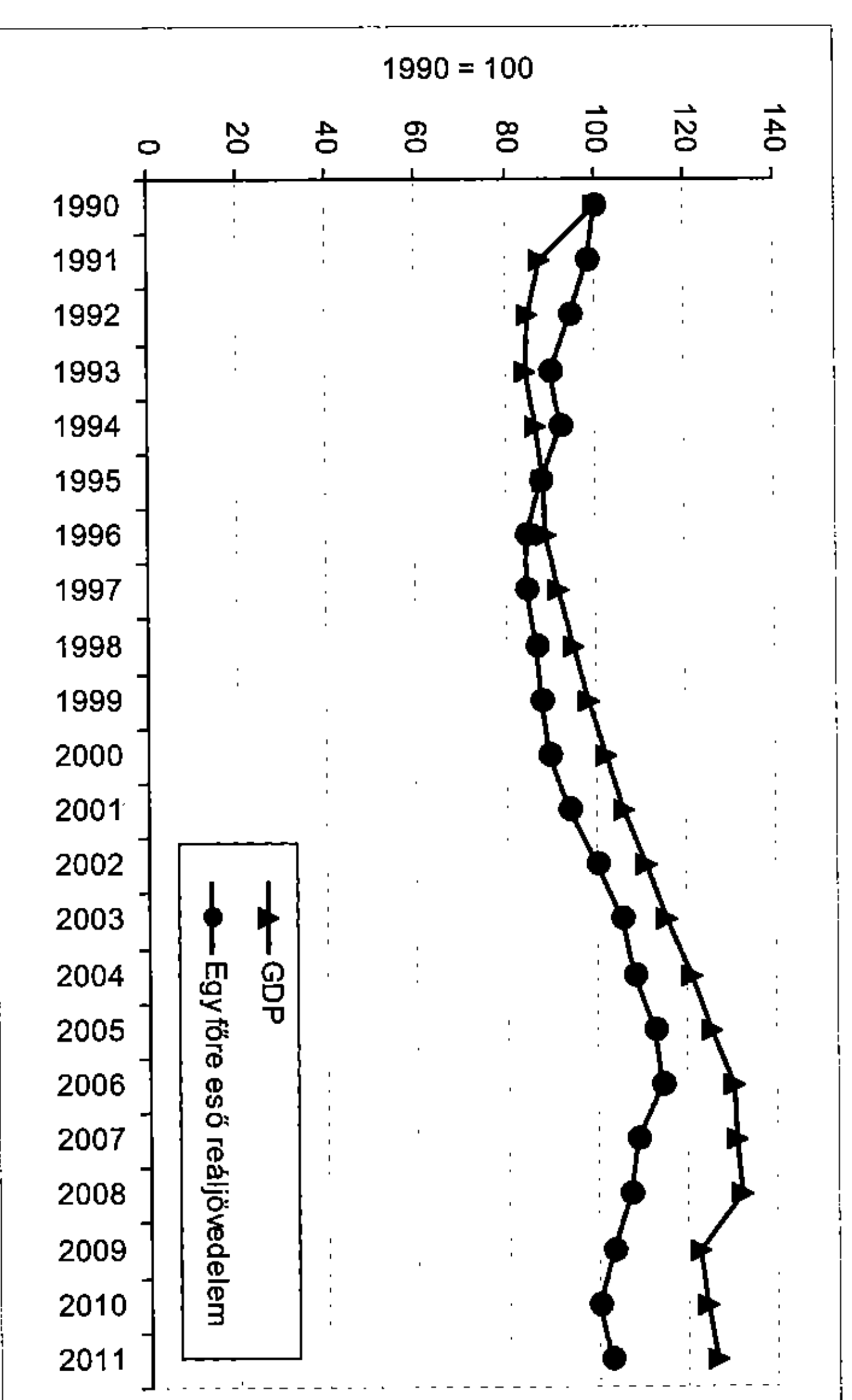
éves korcsoportba, addig 2005-re a gyermekek aránya (a fenti definíció szerint) 15% alá csökkent. Ezzel párhuzamosan a 65 év fölöttiek aránya 13,5%-ról majdnem 17%-ra emelkedett 2005-re. Az említett időszakban a háztartások átlagos nagysága közel 2,8-ról 2,5 fő alá csökkent, és lényeges változások következtek be a lakosság háztartási összetételében is. Az egyeszmélyes háztartásokban élők aránya a korábbi 19,6%-ról a teljes lakosság 31%-ára nőtt. A fenti jelenség egyik legfőbb oka az első házasságkötések késleltetése: az első házasságkötéskor jellemző életkor a férfiak esetében 24,5-évről 31,4-re, a nők esetében 21,8-évről 27,7-re nőtt a vizsgált három évtized alatt. A csökkenő háztartásnagyság másik oka pedig a nők és a férfiak eltérő születéskor várható átlagos élettartama.

Ami a népesség iskolai végzettség szerinti összetételét illeti, a vizsgált periódus első részében jellemző kismértékű javulást 1990 után jelentős iskolázottsági expanzió követte. A 18. életévüket betöltők között a legalább középfokú iskolai végzettséggel rendelkezők aránya az 1980-as 23,6%-ról 2005-re 42,6%-ra nőtt, a befejezett felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkezők aránya pedig 6,5%-ról 14,7%-ra emelkedett. Az állományban bekövetkező változások ez esetben drámai (80,4%-ról 98,3%-ra való) középiskolai beiratkozási aránynövekedést takarnak a 16–17 éves korcsoportban, és egy még ennél is jelentősebb (17,5%-ról 25,1%-ra) emelkedést jeleznek a 18–22 éves korcsoport esetében a felsőfokú oktatásban való részvételi arány tekintetében a 2000 és 2010 közötti időszakban.

A jövedelemeloszlás szempontjából fontos a népesség foglalkoztatás szerinti összetételének változása. A foglalkoztatottak aránya a teljes népességben 1980 és 2001 között 47,3%-ról 36,2%-ra csökkent, és az elkövetkező időszakban is csak rendkívül mérsékelt (2005-re 38,1%) emelkedést mutatott. A fentiekkel párhuzamosan a különböző, állami transzferekben (díntó többségben az öregségi nyugdíjban és a rokkantsági nyugdíjban) részesülők aránya drámaian megnőtt (2001-re, 20,6%-ról 36,5%-ra), és 2005-re is csak minimális, 35,1%-ra történő mérséklődés volt tapasztalható. A háztartásokban élő eltartott személyek aránya csökkenést mutat, elsősorban az alacsonyabb gyermekszám miatt.

Ami a makrogazdasági adatokat illeti, az egyik legfontosabb tendencia a GDP és a háztartások reáljövedelmének eltérő alakulása. Mígközben 1990 és 2005 között a reál GDP körülbelül 25%-kal nőtt, a reáljövedelmek 2010-ben, átlagosan (a közbülső időszakra jellemző hullámmzással) továbbra is az 1990. évi szinten stagnáltak. A fenti folyamat dinamikáját az 1. ábra mutatja.

1. ábra. A GDP és a háztartások egy főre jutó reáljövedelmének alakulása Magyarországon, 1990–2010 (1990=100)

Az államadósság alakulását mutató adatok (F2. táblázat) erőteljesen jelzik a politikai ciklusokat. A választások éveiben a költségvetési deficit minden esetben jelentősen megnőtt, és ezeket a csúcspontokat hol erőteljesebb, hol kevésbé szigorú megszorító intézkedések követték. A makrogazdasági egyensúly helyreállítását és fenntartható szintre hozását célzó, megszorító csomag bevezetésére először 1995-ben, a szocialista-liberális kormány regnája alatt került sor. Az említett megszorító csomag, ami a hazai fizetőeszköz leértékelését, néhány valós és néhány szimbolikus szociális kiadáscsökkentést tartalmazott, a kilencvenes évek közepére a reáljövedelmek további, jelentős csökkenését eredményezte. A 2002. évi választások évében, és az elkövetkező néhány évben is, erőteljesen növekedtek a közkiadások (elsősorban a nyugdíjakra és a közszektorban foglalkoztatottak bérének emelésére költötték ezeket az összegeket), majd 2006-ban ismét az adók növekedését eredményező megszorító intézkedések, 2008-tól pedig a gazdasági válság által kiváltott költségvetési megszorítások következtek. Mindez erőteljes hatást gyakorolt a jövedelmek eloszlására Magyarországon.

2. Az egyenlőtlenségek időbeli alakulása

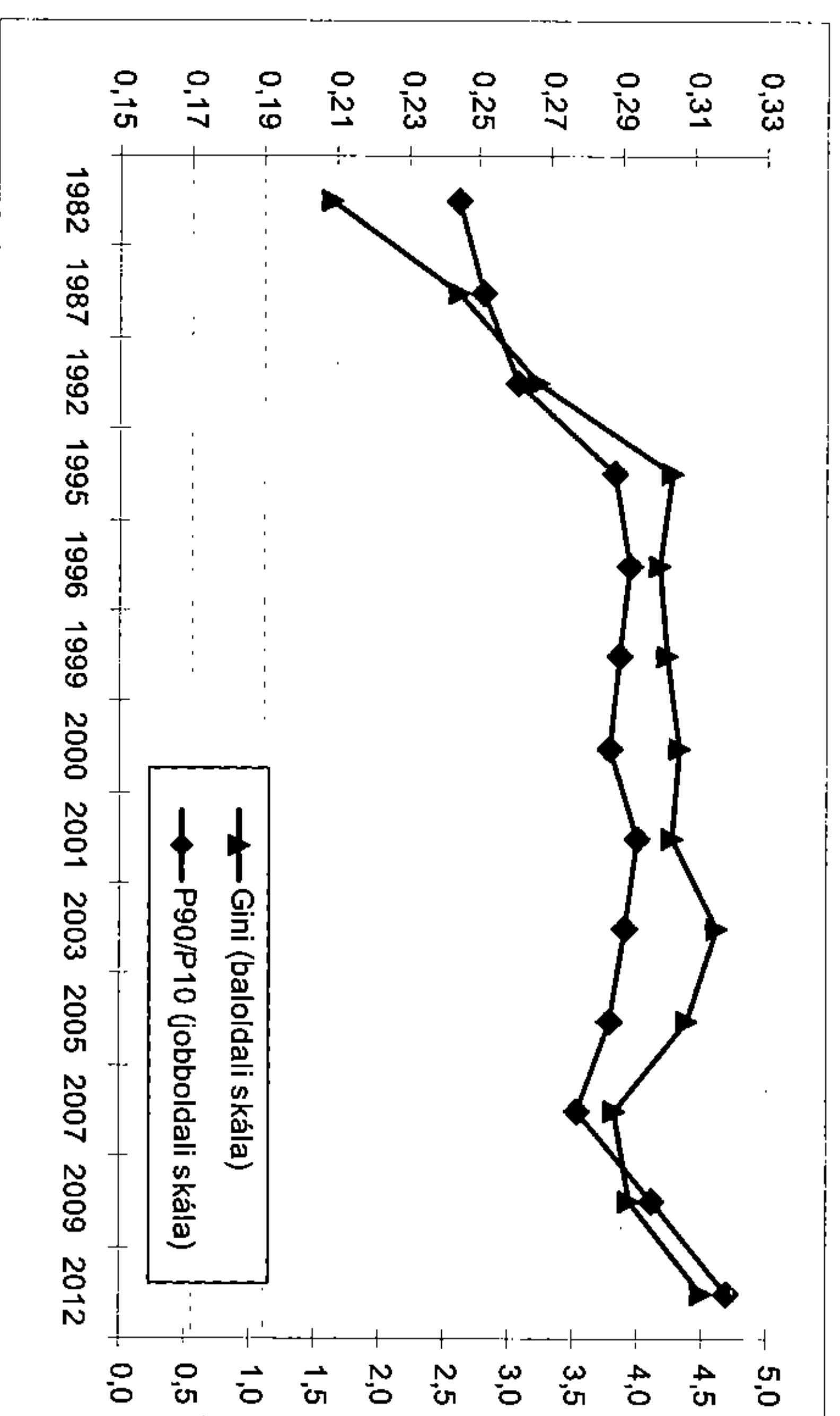
Az OECD 2011-es, legfrissebb, jövedelmi egyenlőtlenségekkel foglalkozó jelentése szerint Magyarország – Franciaországgal és Belgiummal együtt – azoknak az országoknak a csoportjába tartozik, ahol az egyenlőtlenségek csak kismértékű változást mutattak 1991 és 2007 között (OECD 2011). A jelentés szerint az OECD-országok többségében, beleértve más poszt-szocialista országokat is (mint például a Cseh Köztársaság), a vizsgált időszakban nagyobb mértékben nőttek a jövedelmi egyenlőtlenségek. Az alábbiakban részletes képet adunk az egyenlőtlenségek alakulásáról és jellemzőiről Magyarországon. Mi az OECD jelentésében szereplőnél hosszabb idősort veszünk figyelembe és a vizsgált időszak különböző szakaszait is egybevetjük egymással. Az általunk felhasznált tanulmányok az 1987 és 2005 közötti időszakban az egyenlőtlenségek jelentős növekedését tájékoztatják, amit a 2000-es évek végén az egyenlőtlenségek mérsékelt csökkenése követett, az elmúlt években viszont ismét az egyenlőtlenségek növekedése figyelhető meg.

2.1. Jövedelmi egyenlőtlenségek

Ebben a részben a magyarországi jövedelmi egyenlőtlenségek tendenciáit mutatjuk be. A felhasznált adatok az 1962–1987 közötti időszakra a Magyar Központi Statisztikai Hivatal által készített *Jövedelem Felvételekből* származnak, míg az 1991–2009 közötti időszakra a TÁRKI által végzett *Magyar Háztartás Panel* (MHP) és *Háztartás Monitor* felvételek adatait használjuk fel. Az említett vizsgálatok hasonló jövedelmi koncepciókat és mintavételi eljárásokat alkalmaznak, következőképpen egymással összehasonlítható adatokat adnak az egyenlőtlenségekre vonatkozóan (Tóth 2005). Az említett vizsgálatok a háztartások nettó, rendelkezésre álló jövedelmét, vagyis az adózás utáni jövedelmet és a transzfereket mérik fel. A 2. ábra az egy főre jutó nettó jövedelem tükrében mutatja be az egyenlőtlenségek hosszú távú alakulását Magyarországon. A fenti adatsor szerint a jövedelmi különbségek 1962 és 1982 között csökkenést mutattak, ebben az időszakban a Gini-index 0,26-ról 0,21-re csökkent. Az elmúlt ötven év viszonylatában ekkor volt a legalacsonyabb a jövedelmi egyenlőtlenség szintje. Az egyenlőtlenségek ugyanakkor már a nyolcvanas években növekedni kezdtek: a Gini-index 1987-ben, már néhány évvel a társadalmi-gazdasági átalakulás kezdete előtt 0,24-re emelkedett. A rendszerváltás első éveiben tovább folytatódott az egyenlőtlenségek gyors növekedése, és a Gini-együttható 1995-ben már elérte a 0,30-as értéket. Az 1995–2005 közötti időszakban az egyenlőtlenségek változása

kiseb mértékű volt, habár ebben az időszakban is tapasztalható volt némi növekedés. A legmagasabb Gini-indexet (0,32) 2003-ban mértük. Az elmúlt évtized második felében a jövedelmi egyenlőtlenségek mértéke csökkent, ami a 2005 és 2007 közötti években volt a legerőteljesebb. Ami az elmúlt öt évben lejárló változásokat illeti, az egyenlőtlenségi indexek alakulása némileg eltérő pályát mutat: míg a P90/P10 arány 2007 óta folyamatosan növekszik, a Gini-index 2007 és 2009 között nem változott, majd 2009 és 2012 között 2 ponttal (statisztikai értelemben szignifikánsan) növekedett.

2. ábra. Az egyenlőtlenségek hosszú távú alakulása az egy főre jutó háztartási jövedelmek alapján Magyarországon, 1982–2012

Forrás: Tóth (2009) és saját számítások. Az adatok forrása: 1962–1987: Magyar Központi Statisztikai Hivatal, *Jövedelem Felvételek*; 1992, 1995, 1996: Magyar Háztartás Panel; 1999–2012: Tarki Háztartás Monitor.

Az előzőekben említettekén kívül több más – az ekvivalens háztartási jövedelmek alapján számított – egyenlőtlenségi index alakulását mutatja az 1. táblázat. Ami az egyenlőtlenségek terén 2005 óta bekövetkezett változásokot illeti, a különböző mutatók egybehangzóan az egyenlőtlenségek csökkenését mutatják a 2005 és 2007 közötti időszakban. Mivel a P90/P50 arány csökkent, s miközben a P50/P10 arány gyakorlatilag állandó maradt, arra a következtetésre jutunk, hogy az egyenlőtlenségek csökkenését elsősorban a legmagasabb jövedelmek csökkenése okozta. A 2007 és 2009 közötti időszakban a táblázatban szereplő mutatók nem adnak konzisztens eredménye-

ket. Az eloszlás közepére érzékeny (illetve az eloszlás mindkét szélére egyformán érzékeny) mutatók némelyike nő, némelyike csökken.

A disztribúció felső hányadára érzékeny mutatók hasonlóan ellentmondásos eredményt adnak. Az relatív variancia (GE(2)) szisztematikusan csökkent, miközben a 90. percentilisnek a mediánhoz viszonyított értéke (P90/P50) némi növekedést mutatott. Az eloszlás alsó szegmensére érzékeny mutatók közül a P10/P50 arány az alacsony jövedelműek pozíciójának romlását, tehát az egyenlőtlenségek növekedését mutatta (Tóth 2010).

A 2009 és 2012 közötti változásokkal kapcsolatban egyértelmű a kép, minden mutató a jövedelmi egyenlőtlenségek növekedését jelzi. Az eloszlás széleire érzékeny mutatók változásai azt is jelzik, hogy az egyenlőtlenségek növekedése mind a magas jövedelmek, mind az alacsony jövedelmek mediántól való távolodásában megmutatkozott.

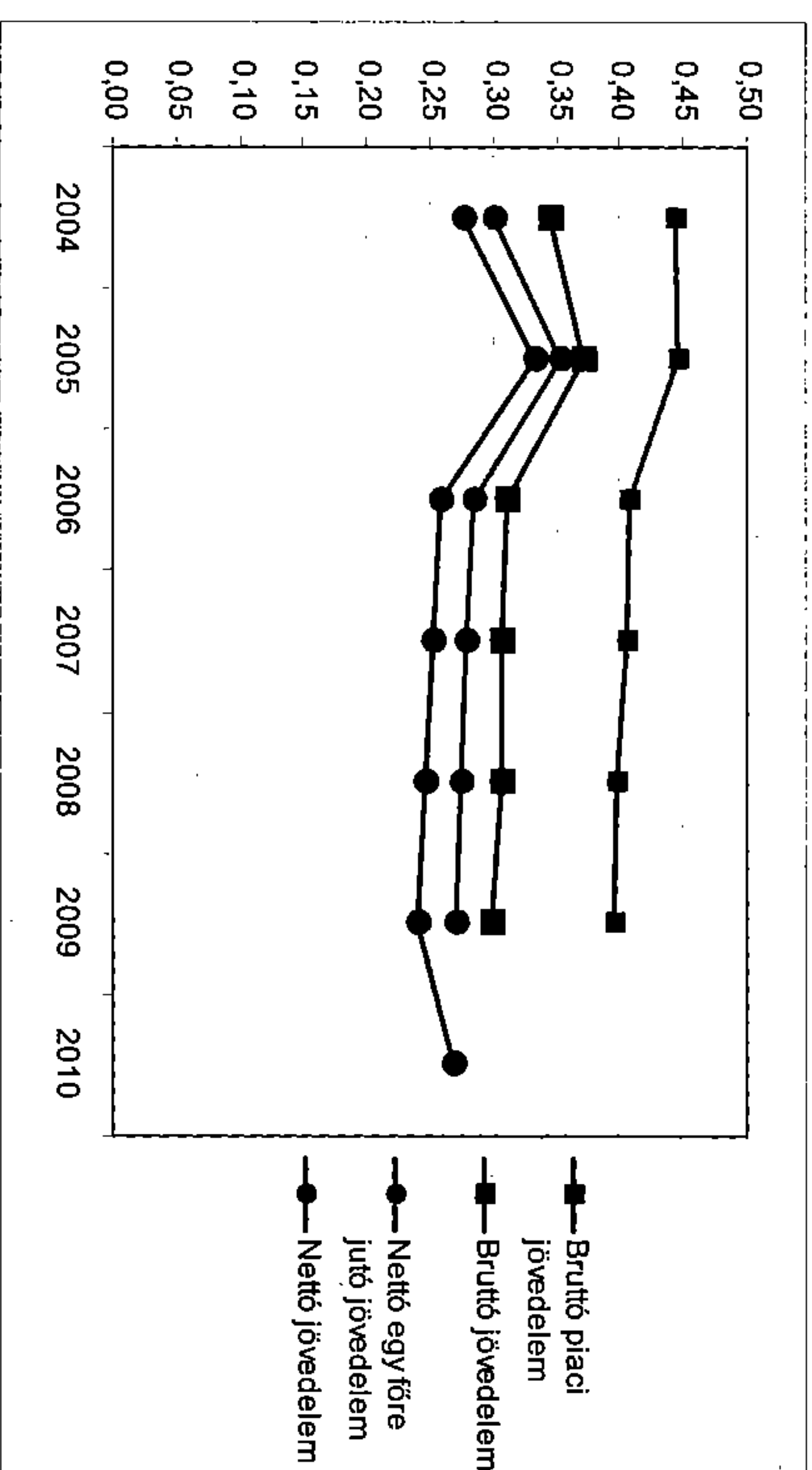
1. táblázat. *Ekvivalens* ($e=0,73$) jövedelmek személyi eloszlása 1987 és 2012 között a jövedelemeloszlás különböző részeire érzékeny mutatók alapján

	1987	1992	1996	2000	2003	2005	2007	2009	2012
Felső sávra érzékeny mutatók									
P90/P50	1,69	1,86	1,90	1,92	1,92	1,91	1,74	1,81	1,84
GE(2)	0,116	0,168	0,236	0,207	0,261	0,260	0,205	0,155	0,193
A(0,5)	0,046	0,059	0,071	0,072	0,078	0,073	0,064	0,062	0,073
Középső sávra vagy az eloszlás két szélére szimmetrikusan érzékeny mutatók									
S10/S1	4,55	5,52	6,62	6,63	7,30	6,68	6,00	6,35	7,30
P90/P10	2,80	3,10	3,60	3,50	3,58	3,42	3,16	3,53	4,03
GE(0)	0,092	0,119	0,143	0,147	0,156	0,145	0,127	0,128	0,153
GE(1)	0,097	0,127	0,156	0,155	0,175	0,163	0,140	0,128	0,151
Gini	0,236	0,263	0,290	0,292	0,302	0,291	0,271	0,272	0,293
A(1)	0,088	0,112	0,133	0,137	0,144	0,135	0,119	0,120	0,143
Alsó sávra érzékeny mutatók									
P10/P50	0,60	0,59	0,54	0,55	0,54	0,56	0,55	0,51	0,46
A(2)	0,164	0,219	0,244	0,294	0,259	0,243	0,228	0,233	0,290

Forrás: 1987: KSH Jövedelem Felvétele; 1992, 1996: Magyar Háztartás Panel; 2001, 2003, 2005, 2007, 2009, 2012: Társi Háztartás Monitor.

Az Eurostat EU-SILC (*EU Study on Income and Living Conditions*) adatgyűjtése lehetővé teszi, hogy a hazai egyenlőtlenségek mértékét európai összehasonlításban értékeljük. Ezen adatgyűjtés szerint 2006 és 2009 között 0,25 körüli volt a Gini-együttható értéke, amivel Magyarország az Európai Unió országai közül a kisebb mértékű egyenlőtlenségeket mutatók közé tartozott, hasonlóan Svédországhoz, Szlovákiához és a Cseh Köztársasághoz. A jövedelmi egyenlőtlenségek a legutóbbi években az EU-SILC adatok alapján is nőttek: a 2009. évi 0,25-ös értékről 2011-re 0,27-re emelkedett a Gini-együttható értéke. Ezzel Magyarország – a Luxemburghoz vagy Máltához hasonló egyenlőtlenségi szintjével – az EU-SILC adatok szerint is az európai „középmezőny” alá került. Ha összehasonlítjuk az EU-SILC és a Társi Háztartás Monitor adatai alapján kapott becsléseket, akkor azt látjuk, hogy a Társi Monitor szerint számolt Gini-index mintegy 2 Gini-ponttal magasabb (kivéve 2005-ben, amikor is az EU-SILC becslés is hirtelen kiugró értéket mutat). A Társi Háztartás Monitor alapján kapott Gini-becslést az EU-SILC országgrangorába elhelyezve Magyarország az Unión belül a közepes mértékű jövedelmi egyenlőtlenségeket mutató országok közé tartozik. Ez az értékelés egyébként teljesen konzisztens azzal, amit a két vizsgálatosorozat összehasonlításáról az OECD egyik legfrissebb tanulmánya mutat (OECD 2012).

3. ábra. A bruttó és nettó háztartási jövedelmi egyenlőtlenségek Gini-indexének alakulása Magyarországon az EU-SILC adatok alapján, 2004–2010

Forrás: Saját számítások, EU-SILC 2005–2010, kivéve a 2010-es Nettó jövedelem adatai, ami Eurostat adatbázisból származik.

2. táblázat. A különböző jövedelmi kategóriákba tartozók százalékos arányának változása, 1987–2012 (%)

	1987	1992	1996	2000	2003	2005	2007	2009	2012
Gazdagok (a medián több mint kétszerese)	6	7	9	9	9	9	7	8	8
Felső középosztály (a medián 120–200%-a)	27	25	23	25	25	25	25	27	27
Középosztály (a medián 80–120%-a)	39	42	35	34	34	33	36	31	30
Alsó középosztály (a medián 50–80%-a)	24	20	21	23	22	24	22	22	21
Szegények (medián felénél keve- sebb)	4	6	12	9	11	10	10	12	14
Összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Forrás: Saját számítások az 1987-es KSH Jövedelem Felvétele, az 1992 és 1996-os Magyar Háztartás Panel, valamint a Tárki Háztartás Monitor 2000–2012 adatfelvételei alapján.

Megjegyzés: A jövedelmi kategóriák az egy főre jutó háztartási jövedelem megoszlásának középértéke alapján kerültek meghatározásra.

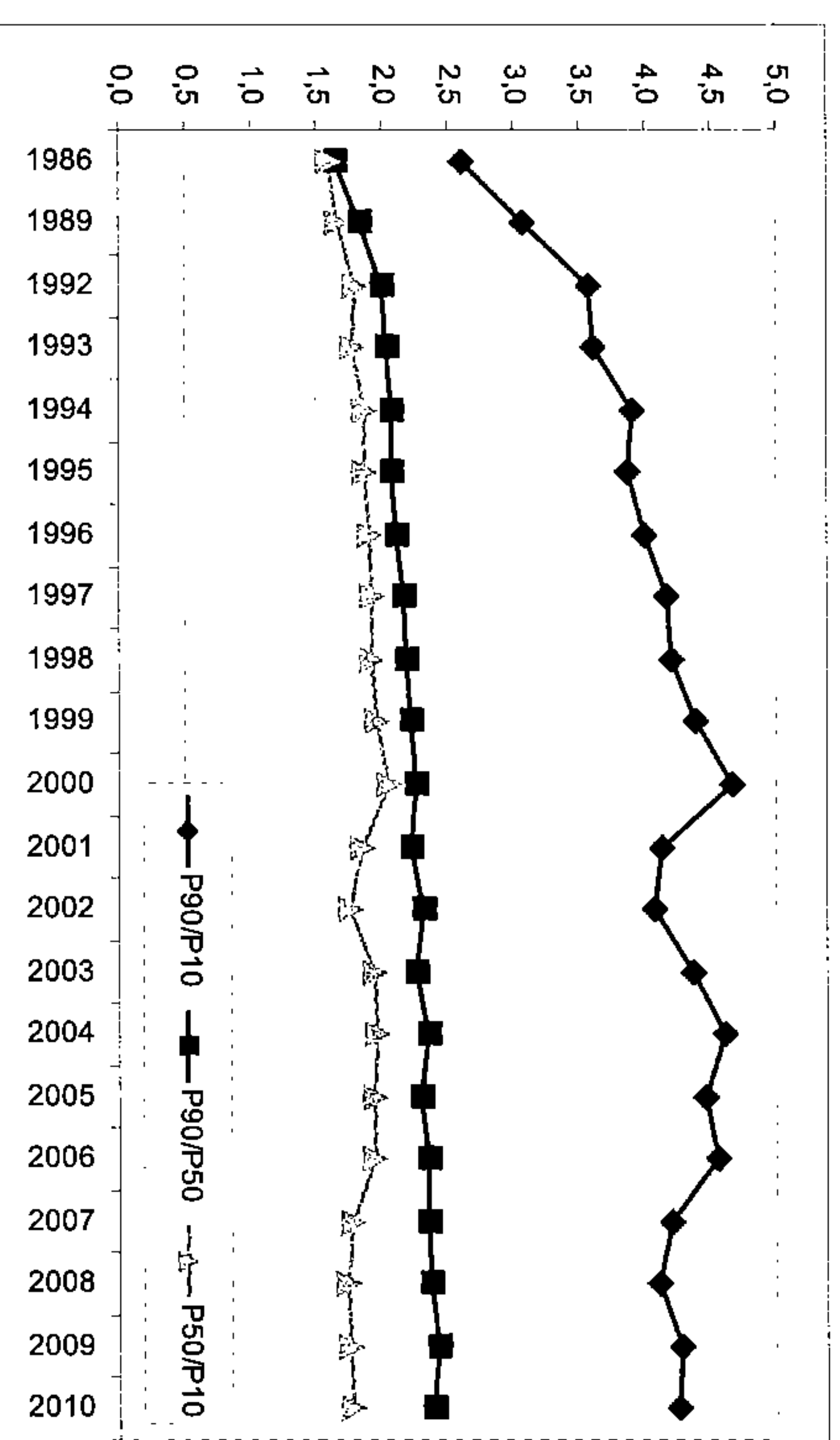
A jövedelemeloszlás változását úgy is figyelemmel kísérelhetjük, hogy a különböző jövedelmi kategóriákba tartozó lakosság százalékos arányának alakulását vizsgáljuk (2. táblázat). Az eloszlás közepére eső medián jövedelemhez képest öt jövedelmi kategóriát határoztunk meg. Az első kategóriába azok tartoznak, akiknek a jövedelme a közepes (medián) jövedelemnek a felét sem éri el (szegények). A második csoportba tartozók jövedelme a medián jövedelem 50 és 80%-a között mozog (alsó középosztály), a középső csoport (középosztály) tagjainak a jövedelme a medián jövedelem 80 és 120%-a közötti, a negyedik kategóriába tartozók jövedelme a medián jövedelem 120 és 200%-a közé esik (felső középosztály), míg az ötödik csoport tagjainak a jövedelme több mint kétszerese a medián jövedelemnek (gazdagok). A rendszerváltás időszakában mind a szegények, mind a gazdagok százalékos aránya megnőtt, de a medián jövedelmek felénél kevesebb jövedelemmel rendelkezők százalékos arányának emelkedése ennél sokkal jelentősebb volt, 4%-ról 12%-ra emelkedett. A fentiekkel párhuzamosan azt tapasztaljuk, hogy a középosztályokba tartozók százalékos aránya az 1987 és 1996 közötti időszakban csökkenő tendenciát mutatott, majd 1996–2007 között már csak minimális változásnak lehetünk szemtanúi e tekintetben. A gazdasági válság kitörése óta a következőkben tovább polarizálódott a jövedelmek eloszlása

(Tóth–Medgyesi 2010). A 2009 és 2012 közötti időszakban elsősorban a szegények aránya növekedett.

2.2. A munkaerőpiac egyenltlenségei

A jövedelmi egyenltlenségekhez hasonlóan a kereseti egyenltlenségek is növekedésnek indultak már a rendszerváltás előtti időszakban, a P90/P10 arány az 1986. évi 2,6-ról 1989-re 3,1-re emelkedett (lásd 4. ábra). A társadalmi-gazdasági átalakulás éveiben tovább tartott az egyenltlenségek fokozódása, és a P90/P10 arány, 4,7-es értékével, 2000-ben érte el a maximumát. A 2000. évet követően a kereseti egyenltlenségek P90/P10 aránya 4 és 4,5 között ingadozott:

4. ábra. A teljes munkaidőben foglalkoztatottak (nők és férfiak) bruttó havi keresete egyenltlenségének alakulása 1986 és 2010 között

Forrás: OECD Kereseti adatbázis

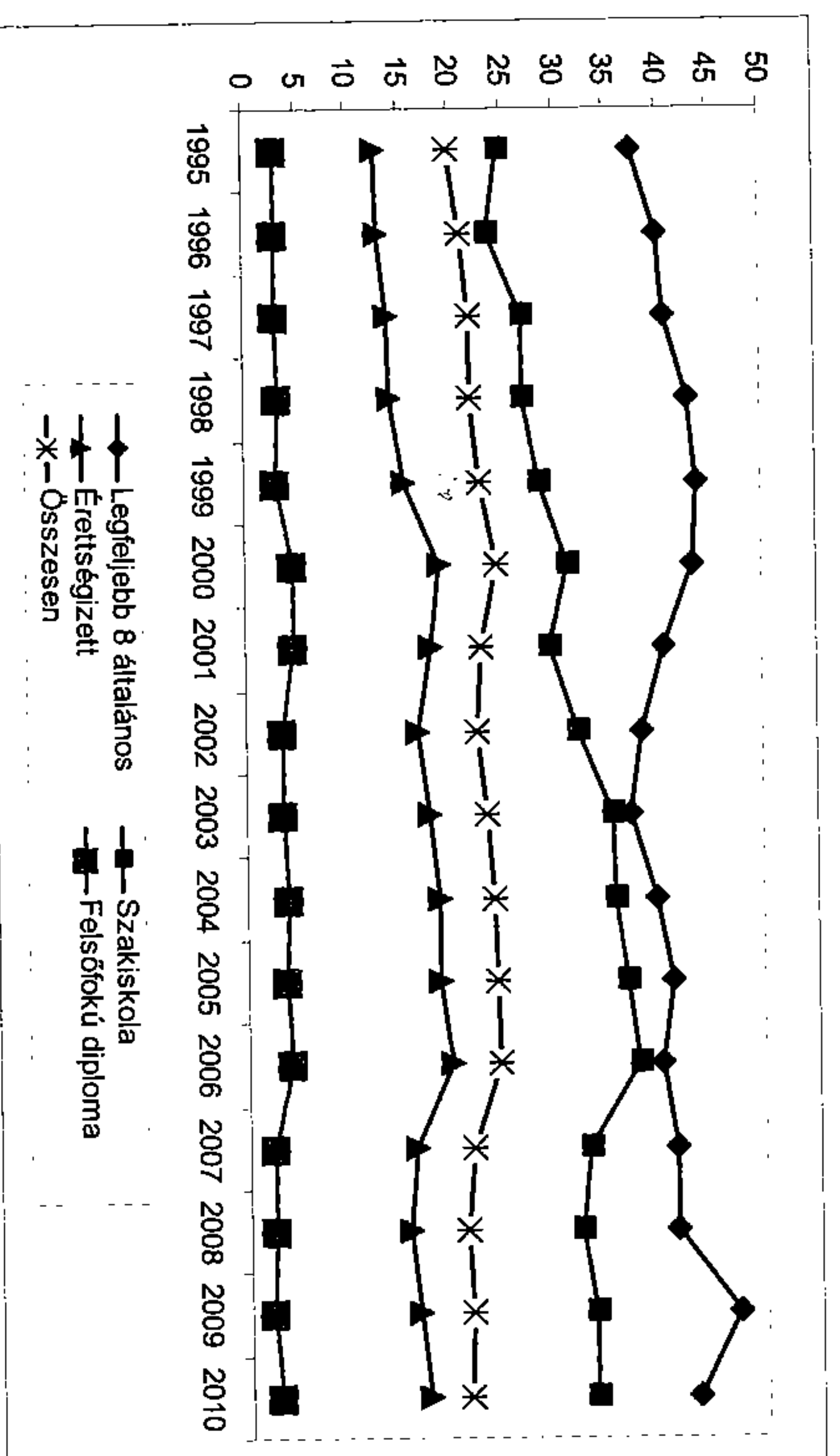
Megjegyzés: Az adatok a teljes munkaidőben foglalkoztatottak bruttó havi keresetét mutatják minden év május hónapjában. Az adatok forrása: Bértarifa-felvétel. Az 1994 előtti időszakban a 20 főnél kevesebb munkavállalót foglalkoztató magánvállalkozások nem kerültek bele a felmérésbe. 1994 óta a felmérés tartalmazza a 10–20 főt foglalkoztató vállalkozások adatait is. Az adatok között nem szerepelnek az 5–9 főt foglalkoztató vállalatok adatai. Az adatok tartalmazzzák az előző évek nem rendszeres kifizetéseinek az 1/12-ét is.

A 4. ábra azt is bemutatja, hogyan alakultak a kereseti egyenltlenségek az eloszlás alsó és felső részeiben. A felső szegmensben a P90/P50 arány

állandó növekedését tapasztaljuk. A vonatkozó index értéke 1986-ban 1,6 volt, ami 1992-ben 2,0-re, míg 2009-re 2,4-re emelkedett. A P50/P10 index alakulása egészen 2000-ig szorosan követte a P90/P50 mozgását, de ezt követően a két adatsor egymástól eltérően alakul, mivel a P50/P10 arány 2000 és 2002 között, valamint 2006 és 2008 között csökkenést mutatott, ami azt jelzi, hogy az alacsony keresetek közelítették a medián értékhez. A kereseti egyenlőtlenségek mértéke nemek szerint eltérő: a nők között a kereseti egyenlőtlenségek kevésbé jelentősek, mint a férfiak között, de időben nagyon hasonló tendenciát mutatnak.

A kereseti egyenlőtlenségek másik mutatószáma az alacsony keresetűek (a medián kereset 2/3-ánál kevesebbet keresők) aránya. Ez az adat az 1995. évi 19,9%-ról 2000-re 24,4%-ra nőtt, majd 2002-re lecsökkent 22,4%-ra. 2004 és 2006 között a fenti mutatószám értéke ismét 24% fölé emelkedett, míg a legutóbbi években az indikátor alacsonyabb, 21,5% körüli értéket mutat (5. ábra).

5. ábra. Az alacsony keresetűek arányának alakulása iskolai végzettség szerint, 1995–2010

Forrás: Munkaerőpiaci Tükör 2011
Megjegyzés: Alacsony keresetűek: a medián 2/3-ánál kevesebbet keresők.

2.3. Az iskolai végzettség szerinti egyenlőtlenségek általában és a munkaerőpiacon

A rendszerváltást követően, erőteljes oktatási expanzió zajlott le Magyarországon. Az kilencvenes években a középiskolákba és felsőfokú oktatási intézményekbe járó fiatalok aránya jelentősen növekedett. Míg 1989-ben az általános iskolai tanulmányaikat befejezőknek csak az egyötöde folytatta tanulmányait gimnáziumokban és 27%-uk érettségit adó szakközépiskolában, addig a kilencvenes évek végére már 70% volt az érettségit adó középfokú oktatási intézményekben továbbtanulók aránya. Ezzel párhuzamosan erőteljesen (20 százalékponttal) csökkent azoknak az aránya, akik szakiskolákban folytatták a tanulmányaikat (Loboda–Lannert–Halász 2007). A kétezres években jelentősen nőtt a felsőoktatási intézményekbe járók aránya is.

A 3. táblázat korcsoportonként mutatja be a lakosság iskolai végzettség szerinti összetételét a 2005. évi *Mikrocenzus* adatai szerint. Az adatok egyértelműen bizonyítják, hogy megnőtt az érettségit adó középfokú végzettséggel, és a felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkezők aránya, miközben csökkent a szakiskolai végzettséggel, illetve csak általános iskolai végzettséggel rendelkezők részaránya.

Annak érdekében, hogy bemutassuk az iskolázottsági egyenlőtlenségek időbeli változását, korcsoportonként kiszámítottuk az elvégzett iskolai osztályok számának egyenlőtlenségeit mutató Gini-indexet. Az Európai Unió országai esetében az iskolai végzettség megoszlására vonatkozó adatok az *Eurostat Adult Education Survey*¹ adataiból származnak. (6. ábra) Az iskolai végzettséget ebben az esetben egy három kategóriából (érettségi alatti iskolai végzettség, felső-középszkolai végzettség és felsőfokú végzettség) álló, diszkrét változó segítségével számítottuk ki, majd az adatokat átkonvertáltuk a hivatalos iskolázottság éveire. Az oktatási kategóriáknak az iskolában töltött évek számára történő átkonvertálása az OECD (2007) kötet *Technikai Mellekletén* alapult.

¹ Az első anonim, mikroadatokat a 29 országból 24 ország adatait tartalmazza: Írország, Izland és Luxemburg nem vettek részt a kísérleti felmérésben, és Málta is úgy döntött, hogy inkább nem vesz részt ebben a kísérletben. Dánia az adatok első köréből ötödikként hiányzó ország. Mivel ebben a táblázatban nem szerepeltek adatok Ciprusról és Horvátországról, ezeket az országokat is törölték, így a tanulmányunk összesen 22 országra vonatkozik. Az első körben résztvevő 22 ország teljes nettó mintájának a nagysága kb. 170,000.

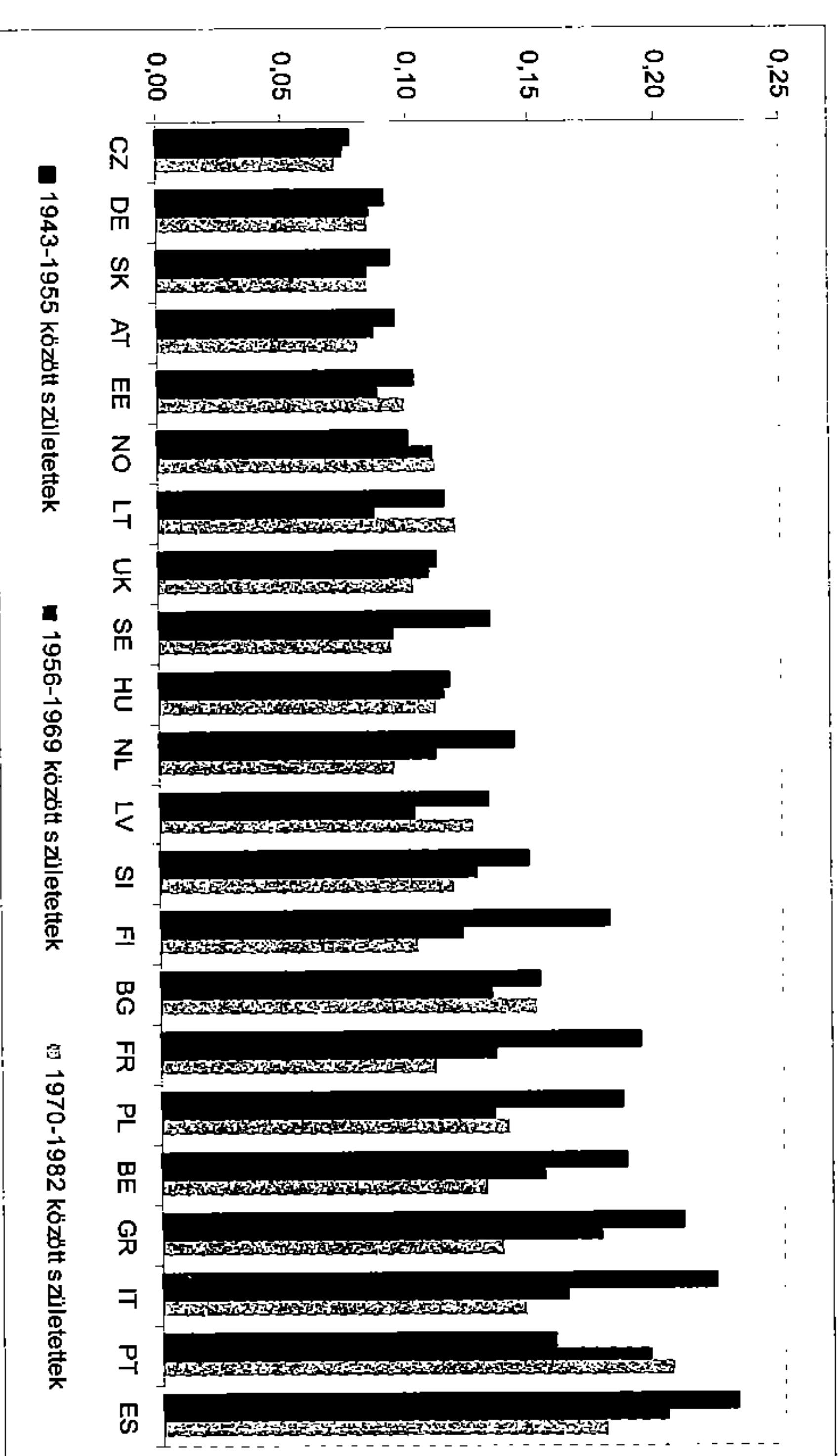
3. táblázat. A magyar felnőtt lakosság iskolai végzettség szerinti összetétele

Kor-csoportok	Befejezetlen általános iskolai végzettség	Általános iskolai végzettség (8 év)	Szakiskolai végzettség	Középiskolai végzettség, érettségi	Felsőfokú végzettség	Összesen
20-24	1,5	20,4	14,9	56,5	6,7	100,0
25-29	1,4	15,4	28,0	35,1	20,1	100,0
30-34	1,4	18,6	30,8	32,0	17,3	100,0
35-39	1,6	18,7	31,3	31,8	16,6	100,0
40-44	1,8	20,2	31,1	29,6	17,2	100,0
45-49	2,2	24,4	29,9	28,1	15,4	100,0
50-54	1,8	21,9	40,6	23,4	12,3	100,0
55-59	3,6	39,8	0,0	37,6	19,0	100,0
60-64	6,0	53,1	0,0	25,1	15,9	100,0
65-69	13,8	57,7	0,0	19,0	9,5	100,0
70-74	28,2	49,9	0,0	12,9	9,1	100,0
75-X	51,4	32,2	0,0	9,8	6,6	100,0

Forrás: KSH Mikrocenzus, 2005

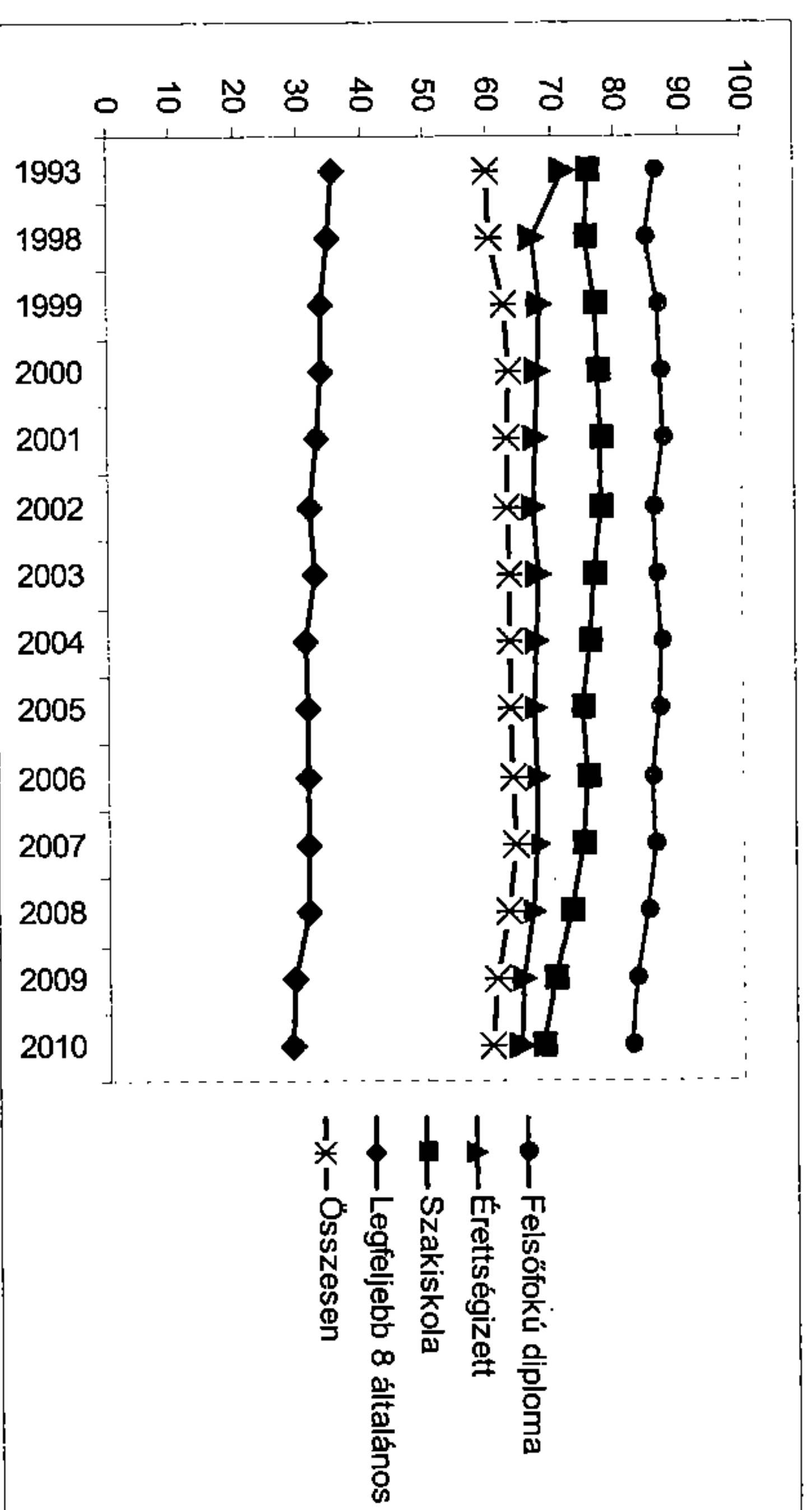
A legtöbb ország esetében azt tapasztaljuk, hogy csökkent az iskolában töltött évek száma szerinti egyenlőtlenség. (6. ábra) Az iskolázottsági egyenlőtlenségek a dél-európai országokban, így Spanyolországban, Olaszországban és Görögországban (Portugália kivétel képez) csökkentek a legerőteljesebben. Csökkenés jellemző továbbá Belgiumra, Franciaországra, Finnországra, Hollandiára és Svédországra is. Az Európai Unió új tagállamai közül Lengyelországban és Szlovéniában csökkent az iskolázottsági egyenlőtlenség, míg a Cseh Köztársaságban, Magyarországon és Szlovákiában stagnált a Gini-index. A Balti Államokban eleinte csökkentek, majd növekedést mutattak az iskolai végzettség szerinti egyenlőtlenségek.

6. ábra. Az iskolázottsági évek Gini-indexei korcsoportonként az európai országokban, 2007

Forrás: Az Eurostat Adult Education Survey (2007) alapján végzett saját számítások. Országok neveinek rövidítése: AT – Ausztria; BE – Belgium; BG – Bulgária; CZ – Csehország; DE – Németország; EE – Észtország; ES – Spanyolország; FI – Finnország; FR – Franciaország; GR – Görögország; HU – Magyarország; IT – Olaszország; LV – Lettország; LT – Litvánia; NL – Hollandia; NO – Norvégia; PL – Lengyelország; PT – Portugália; SE – Svédország; SI – Szlovénia; SK – Szlovákia; UK – Egyesült Királyság.

7. ábra. Iskolai végzettség szerinti foglalkoztatási arányok a 15-64 éves korcsoportba tartozó férfi népesség körében, 1993-2010

Forrás: Munkaerőpiaci Tükör 2011

Magyarországon a munkaerő-piaci kilátások szempontjából az iskolai végzettség fontos meghatározója az egyenlőtlenségeknek, ami megmutatkozik mind a foglalkoztatási esélyekben, mind a keresetek szintjében. Jelentős különbségek mutatkoznak a különböző iskolai végzettséggel rendelkezők foglalkoztatási rátaí között. (7. ábra) A 15–64 éves korcsoportba tartozó férfiak között a felsőfokú diplomával rendelkezők foglalkoztatási aránya 2009-ben 83%-os volt, míg a foglalkoztatottak aránya mindössze 29%-ot ért el a csupán csak általános iskolai végzettséggel rendelkezők között. Az OECD-országok között Magyarország mutatja a legalacsonyabb foglalkoztatási arányt az alacsony iskolai végzettségűek körében (OECD 2009).

A magasabb iskolai végzettséggel járó kereseti többlet a társadalmi-gazdasági átalakulás időszakában komoly növekedést mutatott. 1989-ben, a felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkezők keresete 57%-kal haladta meg az általános iskolai végzettséggel rendelkezőkét, a felsőfokú végzettség kereseti hozama 1995-ben 70%-ra, és 2002-re 92%-ra nőtt. Azóta a diplomások kereseti többlete az általános iskolát végzettekkel szemben 90% és 100% között mozog (lásd 4. táblázat). Az érettségi vizsgát adó középiskolai végzettséggel rendelkezők esetében az iskolai végzettség hozama a vizsgált években szintén növekvő tendenciát mutatott: 1989-ben az érettségizettek 24%-kal keresetek többet, mint az általános iskolát végzettek, míg 1999-ben már 35%-kal volt magasabb a keresetük. 2003-tól kezdődően a középfokú végzettséggel rendelkezők körülbelül 35%-kal keresnek többet, mint az általános iskolát végzettek. A szakiskolai végzettség munkaerő-piaci értéke az elmúlt húsz év során nem növekedett; az általános iskolai végzettségűekkel összevetve, a szakiskolai végzettségűek iskolázottságának kereseti hozama mindvégig mindössze 10% körüli értéket mutatott.

Az alacsony keresetűek arányának iskolai végzettség szerinti eltérései is mutatják az iskolázottság munkaerő-piaci helyzetet meghatározó szerepét (lásd 5. ábra). Az alacsony keresetűek aránya az 1995-től 2010-ig tartó időszakban a felsőoktatási intézményt végzettek körében mindvégig alacsony (5% alatti) maradt, és a legfeljebb általános iskolát végzettek körében volt a legmagasabb (45% körül). Az érettségivel rendelkezők között 2006-ig kismértékben, a szakiskolai végzettséggel rendelkezők között viszont jelentősebb mértékben, az 1995-ös 25%-ról az időszak végére 38%-ra nőtt az alacsony keresetűek aránya.

4. táblázat. Az iskolázottság kereseti hozama – Mincer-egyenletek eredményei, 1998–2010

	1998	2000	2002	2004	2006	2008	2010
Férfi	0,175	0,160	0,141	0,149	0,152	0,172	0,148
Kevesebb, mint 8 osztály	-0,601	-0,574	-0,455	-0,390	-0,409	-0,403	-0,370
Általános iskola 8 osztály	-0,469	-0,412	-0,364	-0,367	-0,383	-0,405	-0,374
Szaktanulmányok, szakiskola	-0,313	-0,278	-0,273	-0,265	-0,284	-0,280	-0,244
Főiskola, egyetem	0,489	0,557	0,540	0,587	0,579	0,556	0,575
Becsült gyakorlati idő	0,024	0,025	0,021	0,024	0,025	0,025	0,023
Becsült gyakorlati idő négyzete	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Közszféra	-0,177	-0,123	-0,058	0,160	0,092	0,022	-0,059

Forrás: Munkaerőpiaci Tükör 2011

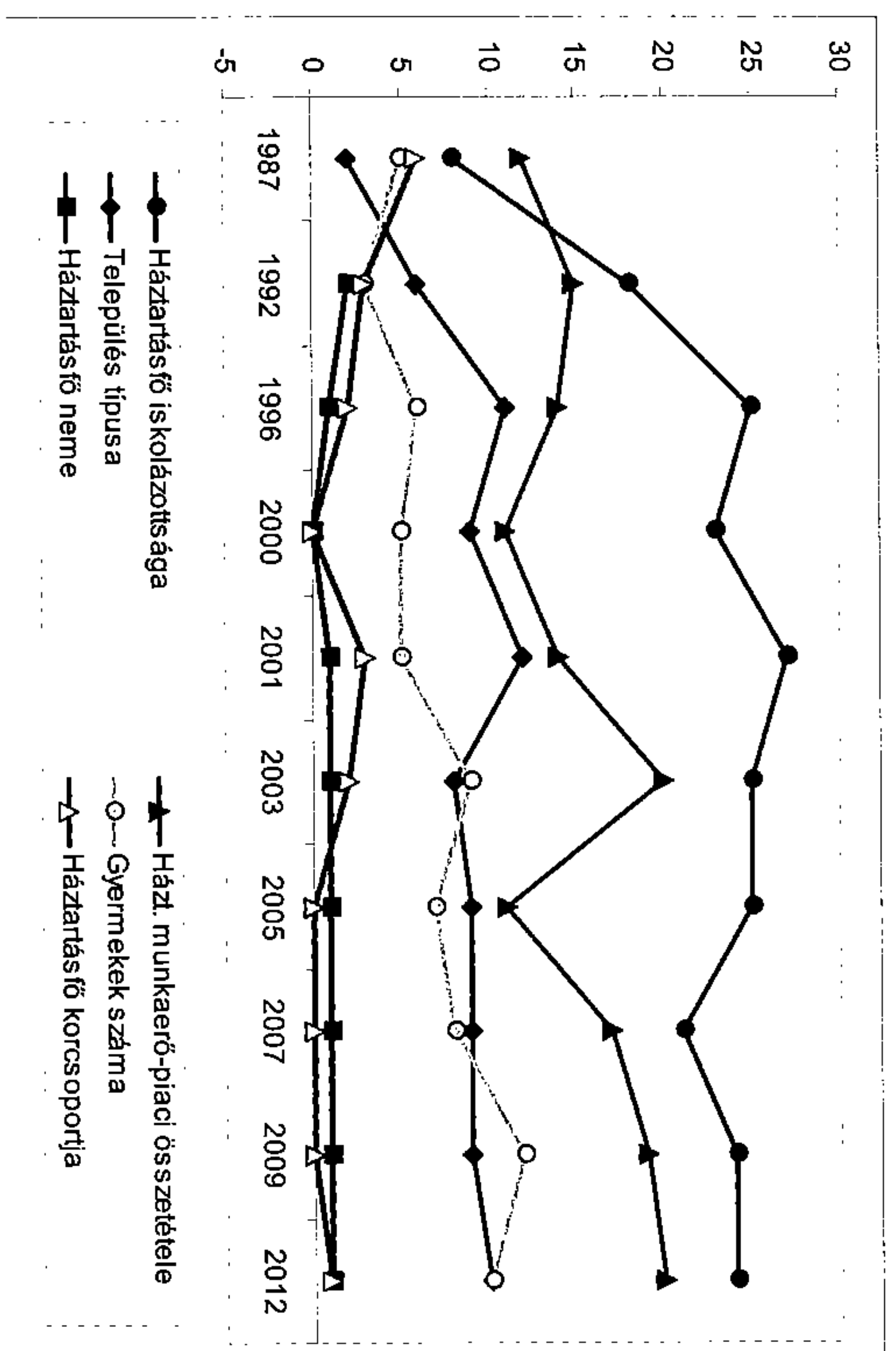
Megjegyzés: Az eredmények a különböző csoportoknak a referenciacsoportokhoz viszonyított kereseti különbségeit mutatják log-pontokban (nagyjából a százalékpontoknak felelnek meg). Minden paraméter szignifikáns a 0,01 szinten. A referenciakategóriák: nő, érettségizett, vállalati szférában dolgozó alkalmazott. Az alkalmazott regressziós modellek gazdasági szektorra és régióra is kontrollálnak. Adatforrás: Foglalkoztatási Hivatal Bértárifa-felvételek.

3. Az egyenlőtlenségek változásának összetevői és szakaszai

Az egyenlőtlenségek tényezőkre bontásának (dekompozíciójának) módszerével bemutatható, hogy a teljes egyenlőtlenség mekkora része tudható be az egyes (pl. iskolázottság vagy nemek szerinti) népesség-csoportok közötti, és melyik része a csoporton belüli jövedelmi különbségeknek. Az alábbiakban az MLD-index felbontását mutatjuk be, ami könnyen értelmezhető, additív felbontható egyenlőtlenségi mérőszám (Shorrocks 1980). Az esetünkben használt csoportképző változók az alábbiak: a háztartásfő társadalmi neme (férfi/nő), a háztartásfő kora (35 éves kor alatti, 35–59 év közötti, 60 év fölött), a lakóhely település típusa (Budapest, város, falu), a háztartásfő iskolázottsági szintje (általános iskola, szakiskola, középiskola, felsőoktatás), a háztartásfő foglalkoztatási státusza (a háztartásfő az egyetlen dolgozó felnőtt háztartásban; a háztartásfő és más felnőttek is dolgoznak; a háztartásfő inaktív; a háztartásfő nyugdíjas; a háztartásfő nyugdíjas, de más, vele egy háztartásban élő felnőttek dolgoznak), végezetül pedig a háztartásban élő gyermekek száma (0, 1, 2, 3 vagy több).

8. ábra. A csoportok közötti egyenlőtlenségek alakulása a teljes egyenlőtlenség százalékában a háztartások különböző jellemzői szerint

Forrás: Saját számítások KSH Jövedelem Felvétel 1987, Magyar Háztartás Panel, Háztartás Monitor 1992–2012 alapján, valamint Tóth (2008).

Megjegyzés: A csoportok közötti egyenlőtlenségek százalékos arányát az MLD-index egyváltozós felbontásával számítottuk ki, ezért a csoportok közötti százalékokat nem kell összeadni.

Amint a 8. ábra mutatja, ha a teljes egyenlőtlenségen belül különböző magyarázó tényezőket keresünk, a különböző iskolázottsági csoportok közötti eltérések hatása a legnagyobb (ezt a háztartásfő iskolai végzettségével mérjük). A társadalmi-gazdasági átmenet első éveiben az iskolai végzettség szerint képzett csoportok közötti jövedelmi különbségek erőteljesen növekedtek, és 1987-ben a teljes egyenlőtlenség 8%-át, míg 1996-ban annak 25%-át magyarázták. Az elmúlt tizenöt évben mindvégig közel egynegyed volt a fenti arány. Az egyenlőtlenségek szempontjából második legfontosabb ismérv a háztartásfő foglalkoztatási státusza, ami a vizsgált időszak legtöbb évében a teljes egyenlőtlenség 10-15%-át, míg 2003-ban és a legutóbbi években annak a 20%-át magyarázta. A rendszerátalakulás első éveiben váltak hangsúlyosabbá a különböző településtípusokon élők közötti jövedelmi különbségek. 1987-ben ez a tényező mindössze 2%-ban magyarázta a teljes jövedelmi különbségeket, de 1996 óta az összes egyenlőtlenség már közel 10%-áért felelős. Az eltérő gyermekszámú háztartások közötti jövedelmi különbségek is közel 10%-ban magyarázzák a teljes jövedelmi különbségeket, és a

vizsgált időszakban állandó növekedést mutatott e tényező magyarázó szerepe. A háztartásfő társadalmi neme és kora szerinti jövedelmi különbségek a teljes jövedelmi különbségeknek csak elhanyagolható részéért felelősek. A férfi, illetve női háztartásfővel rendelkező háztartások közötti jövedelmi különbségek egyetlen esetben sem tették ki a teljes jövedelmi egyenlőtlenség 2%-ánál nagyobb részét. Ezzel szemben a háztartásfő kora 1987-ben a teljes jövedelmi egyenlőtlenség 6%-át adta, de súlya az elkövetkező években 3% vagy az alá csökkent.

Az egyenlőtlenségek fontos, újonnan megjelenő, illetve egyre súlyosbodó aspektusa az etnikai egyenlőtlenség. A szegénység által leginkább fenyegetett társadalmi csoport Magyarországon a cigányság. A romák iskolázottsága elmarad a teljes népességre jellemző iskolázottsági szinttől. Az általános iskolai végzettséget szerző romák aránya ugyan 1990 után emelkedett, de az érettségi megszerzésében vagy a felsőoktatásban való továbbtanulás esetében a romák hátránya tovább növekedett (Kemény–Jankó 2006). A romák foglalkoztatási esélyei kirívóan rosszak, ami részben alacsonyabb iskolázottságukból, illetve a nők esetében a nagyobb gyermekszámából fakad (Kertes–Kézdi 2011), valamint kisebb mértékben hozzájárul az is, hogy a romák nagy része elmaradott térségekben és kevés munkalehetőséget ígérő kistelepüléseken lakik.

4. Összefoglalás

A piaccgazdaságra való áttérés előtt a szocialista gazdasági modell követő országokat a jövedelmi egyenlőtlenségek viszonylag alacsony, nagyjából a skandináv országokra jellemző, szintje jellemezte. A gazdasági átalakulás az említett társadalmakban alapvető változásokat eredményezett, ami az országok legtöbbszörében az egyenlőtlenségek és a szegénység erőteljes növekedésével járt együtt. Nagyjából 15–20 évvel a rendszerátalakulás után, a teljes jövedelmi különbségek vonatkozásában az Európai Unió régi és új tagállamai hasonlóan változatos képet mutatnak (Tóth–Medgyesi 2011; Ward *et al.* 2009; OECD 2011). Néhányan közülük (Szlovénia, Cseh Köztársaság) az alacsony egyenlőtlenséggel jellemezhető tagállamok közé tartoznak, míg mások az Unió legnagyobb egyenlőtlenséget mutató országai között vannak (balti államok), míg egy harmadik csoportot tesznek ki azok, amelyek a közepes egyenlőtlenségi szinttel jellemezhető országok közé tartoznak.

Ez ideig már sok összehasonlító tanulmány tett kísérletet arra, hogy feltárja a kelet-európai országokban a piaccgazdaságra való áttérés során az egyenlőtlenségek terén bekövetkezett változásokat (pl. Flemming–Micklewright

1999; Milanovic 1999; World Bank 2000; Heyns 2005). Ez a tanulmány Magyarországon esetében mutatta be a jövedelmi egyenlőtlenségek alakulását. Fontosabb megállapításaink a következők:

- A jövedelmi különbségek növekedése már az 1980-as években megkezdődött Magyarországon; a Gini-index a nyolcvanas évek eleji szinthez képest 1987-re 3 ponttal 0,24-re emelkedett. A rendszerváltozás első éveiben az egyenlőtlenségek erőteljesen emelkedtek és a Gini-index értéke 1995-ben elérte a 0,30-as szintet. Az 1995 és 2005 közötti időszakban az egyenlőtlenségek változása kisebb mértékű volt, és a világgazdasági válság kitöréséig stagnálás jellemezte.

- Az egyenlőtlenségek változása több, különböző időszakra osztható. Az elsőt, vagyis az 1990-es évek elejét, a gazdasági szerkezet gyors és mélyreható változása jellemezte. Összeomlott a keleti szomszédokkal folytatott kereskedelem, a szocialista nagyvállalatok csődbementek és megszűntek. Ezt az időszakot a foglalkoztatás erőteljes csökkenése és az ország GDP-jének a zuhanása jellemezte 1990 és 1993 között.

- Az 1995 és 2006 közötti időszakban a GDP közel évi 4%-os növekedést mutatott. A közvetlen külföldi beruházásoknak rendkívül fontos szerep jutott a fenti növekedés elindításában és felgyorsításában, mivel a gyártási folyamatok jelentős technológiai modernizálódását eredményezték. A technológiai változás megnövelte a keresletet a jól képzett, fiatal munkaerő iránt, miközben az elavult humán-tőkével rendelkező, alacsony képzettségű és idősebb korcsoportok munkavállalási kilátásai romlottak. A bérek közötti egyenlőtlenségek, és ami még ennél is fontosabb, az iskolázottság kereseti hozama ebben az időszakban tovább nőttek. Az alacsony iskolai végzettségű lakosság foglalkoztatási aránya az Európai Unión belül a legalacsonyabb szinten ragadt be, aminek oka, egyebek mellett, a KKV-szektor fejletlenségében keresendő.

- A 2004 és 2008 közötti időszakban csökkentek a jövedelmi különbségek. Ebben a redistribúciós politikának fontos szerepe volt azért, hogy először megnövelte az alsó középosztály számára biztosított transzfereket, majd megemelte a felső középosztály adóterheit.

- 2009-ben a gazdasági válság csak mérsékelt hatást gyakorolt a jövedelmi különbségek alakulására, de az önbevalláson alapuló életszínvonal mutatók erőteljes növekedést mutatnak a pénzügyi gondokkal küzdők, illetve a közüzemi számlákat vagy a bérleti díjakat kifizetni képtelenek arányszámában. Súlyos problémát jelent a háztartások egyre növekvő eladósodottsága is. A legfrissebb adatok tanúsága szerint 2009 és 2012 között nőtt a jövedelemgyenlőtlenségek mértéke hazánkban.

- Az egyenlőtlenségek növekedését számtalan tényező és ok váltotta ki. Először is, az egyenlőtlenségi tendenciák egyik legfontosabb összetevője az iskolai végzettség szerepének változása. A magasabb és az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők közötti elmélyült a szakadék: egyrészt a foglalkoztatottak körében a különböző iskolázottságúak közötti kereseti különbségek, másrészt az iskolai végzettségi kategóriák közötti foglalkoztatási esélyek szempontjából. Második helyen kell megemlítenünk, hogy az újrafoglalkoztatás eltérő esélyei (ami szintén és egyértelműen az oktatási rendszer kudarcát mutatja) és a folyamatosan alacsony foglalkoztatási szint okozta a rendszerváltás körüli időszakban, a rendszerváltozási sokkból következő eredeti foglalkoztatási különbségek „megmerevedését”.

- Harmadszor, az állami redistribúciós politikák is fontos szerepet játszottak, de nemcsak abból a szempontból, hogy a progresszív adó/juttatási rendszer hozzájárult a kisebb adózás utáni transzfer-különbségek kialakulásához, hanem abból a szempontból is, hogy a redistribúciós politika a vizsgált időszak második felében kezdett dominánssá válni a politikai vitákban.

IRODALOM

- Fazekas, K. – Kézdí G. szerk.: Munkaerőpiaci Tükör 2011. Budapest: MTA KTI és Országos Foglalkoztatási Közalapítvány.
- Flemming, J. S. – J. Micklewright 1999. Income distribution, economic systems and transition. In: Atkinson, A. – F. Bourguignon eds.: Handbook of income distribution, 1st edition Elsevier Science.
- Heyns, B. 2005: Emerging inequalities in Central and Eastern Europe. In: Annual Review of Sociology, 31: 163–97. p
- Kemény, I. – Jankó B. 2006: Roma population of Hungary 1971–2003. In: I. Kemény (ed.): Roma of Hungary, East European monographs. New York: Atlantic Research and Publications.
- Kertesi, G. – Kézdí G. 2011: Roma employment in Hungary after the post-communist transition. In: Economics of Transition, 19(3): 563–610. p.
- Kertesi, G. – J. Köllő. 2002: Economic transformation and the revaluation of human capital – Hungary 1986–1999. In: De Grip, A. – J. Van Loo – K. Mayhew eds.: The economics of skill obsolescence. Research in labor economics, vol. 21. Amsterdam: Elsevier Science.
- Loboda, Z. – Lannert J. – Halász G. szerk. 2007: Education in Hungary 2006, Budapest: Hungarian Institute for Educational Research and Development.
- Milanovic, B. 1999: Explaining the increase in inequality during transition. In: Economics of Transition 7(2): 299–341. p.
- Mitra, P. – R. Yemtsov 2006: Increasing inequality in transition economies: is there more to come? In: Policy Research Working Paper Series, 4007, A, Washington D.C.: World Bank.
- OECD 2007: PISA 2006, Science Competencies for Tomorrow's World. Paris: OECD.
- OECD 2009: Education at a glance, 2009. Paris: OECD.
- OECD 2011: Divided we stand. Why inequality keeps rising. Paris: OECD.

OECD 2012: Quality review of the OECD database on household incomes and poverty and the OECD earnings database. VS/2012/0052, Social Policy Division, Directorate for Employment, Labour and Social Affairs OECD, Paris

Shorrocks, A. 1980. The class of additively decomposable inequality measures, In: *Econometrica*, 48 (3): 613–625. p.

Tóth, I. Gy. 2005: Jövedelemelosztás. A gazdasági rendszerváltástól az uniós csatlakozásig. Budapest: Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság – Századvég Kiadó. 334 p.

Tóth I. Gy. 2008: Ki nyert ma? A jövedelemelosztás változásai 2005 és 2007 között. Tárki Monitor Jelentések, Budapest: TÁRKI.

Tóth, I. Gy. 2009: Bizalomhiány, normazavarok, igazságtalanságérzet és paternalizmus a magyar társadalom értéksterkezetében. Budapest: TÁRKI Zrt.

Tóth I. Gy. 2010. Jövedelemelosztás 2007–2009 között. In: *Jövedelem egyenlőtlenség és szegénység Magyarországon 2009*. TÁRKI Házirtás Monitor 1. kötet elemezések, available at: http://www.tarki.hu/research/hm/monitor2009_teljes.pdf

Tóth I. Gy. – Medgyesi M. 2010: Jövedelem-elosztás és megélhetési nehézségek a konszolidációs program és a válság közepette Magyarországon. In: Fazekas K. – Molnár Gy. szerk.: *Munkaerőpiaci Tükör 2010*, Budapest: MTA KTI.

Tóth, I. Gy. – Medgyesi M. 2011: Income distribution in new (and old) EU member states, *Corvinnus Journal of Sociology and Social Policy*, vol. 2, (2011) 1, 3–33. p.

Ward, T. – Lelkes O. – H. Sutherland – Tóth I. Gy. eds. 2009: *European inequalities. Social inclusion and income distribution in the European Union*, Budapest: TÁRKI.

World Bank 2000: *Making transition work for everyone. Poverty and income inequality in Europe and Central Asia*. Washington D.C.: World Bank.

Függelék

F1. táblázat. *Társadalmi-gazdasági alapsziszttikák, Magyarország, 1980–2010*

Mutatók	1980	1990	2001	2010
Teljes népesség, ezer fő	10 709	10 375	10 200	10 014
Korosztályok aránya, %				
0–14 évesek	21,9	20,5	16,6	14,6
15–64 évesek	64,6	66,2	68,3	68,7
65+ évesek	13,5	13,2	15,1	16,7
Házirtások jellemzői				
Házirtások száma, ezer	3720	3889	3862	4071
A házirtásban élők száma, ezer	10 377	10 124	9945	9747
Átlagos házirtásméret, fő	2,79	2,60	2,57	2,39
Egyfős házirtások aránya	19,6	24,3	26,2	31,0
Kétfős házirtások aránya	28,1	29,0	28,8	29,8
Háromfős házirtások aránya	22,3	20,6	19,7	18,6
Négy- vagy ötfős házirtások aránya	26,4	23,7	22,4	20,6
Ötnél több fős házirtások aránya	3,7	2,4	2,9	

Mutatók	1980	1990	2001	2010
Iskolázottság, %				
Legalább 8 általános (15+ éves népesség), %	66,1	78,1	88,8	95,2
Legalább érettségi (18+ éves népesség)	23,4	29,2	38,2	49,3
Felsőfokú végzettség (25+ éves népesség)	6,5	10,1	12,6	18,9
15 évnél idősebb népesség iskolázottság szerinti összetétele, %				
Legfeljebb 8 általános	66,7	57,5	45,0	33,1
Szakmunkás	11,0	15,0	18,6	19,6
Érettségizett	17,3	19,9	26,7	30,5
Felsőfokú diploma	6,3	9,7	11,9	16,7

A népesség foglalkoztatottság szerinti összetétele, %	1980	1990	2001	2010
Foglalkoztatottak aránya	47,3	43,6	36,2	38,1*
Munkanélküliek aránya	n.a.	1,2	4,1	4,6*
Inaktív keresők aránya	20,6	25,6	32,4	30,5*
Élertottak aránya	32,1	29,5	27,3	25,7*
Gazdaság, fogyasztás				
GDP/fő, PPS, EUR	–	(USD 7380)	12 250	15 462
GDP változás/1990	89,4	100,0	114,2	124,6
GDP változás/előző év	100,2	96,5	104,1	101,3
Fogyasztói árindex változás/1990	36,0	100,0	682	1084
Fogyasztói árindex változás/előző év	109,0	135,0	109,2	104,9
Házirtások reáljövedelme/1990	88,2	100,0	99,1	99,1
Házirtások reáljövedelme/előző év	100,4	98,3	103,6	101,0
Élelmiszerkiadások aránya (dohányt is beleértve)	–	38,5	35,1	25,2

Forrás: KSH Demográfiai Évkönyvek, Népszámlálás 2001 (10/113, 30/124, 7/11), Nemzeti Számlák és Házirtási Költségvetés Felvétel. 2011 esetben: KSH (2012) 2011. évi Népszámlálás 2. Előzetes adatok. A népesség és a lakásállomány jellemzői http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepszelo2011_2.pdf

*Microcenzus 2005.

F2. táblázat. Az államháztartás hiánya és az államadósság a GDP százalékában

Év	Államháztartás hiánya	Államadósság
1991	3,1	79,2
1992	7,3	81,1
1993	6,8	92,0
1994	11,4	91,8
1995	7,7/8,8	88,8/85,6
1996	4,4	72,4
1997	6,0	62,9
1998	8,0	60,9
1999	5,4	60,8
2000	3,0	56,1
2001	4,1	52,7
2002	8,9	55,9
2003	7,3	58,6
2004	6,5	59,5
2005	7,9	61,9
2006	9,4	65,9
2007	5,1	67,0
2008	3,7	73,0
2009	4,6	79,8
2010	4,2	81,8
2011	4,3 (többlet)	81,4
2012	2,8	78,2

Forrás: 1992–95: OECD Factbook 2009; 1995–2012: KSH.

Megjegyzés: A választási éveket a táblázatban kurzívval jelöltük.

Megéri tanulni...?

Származás, iskola, foglalkozás, kereset – utak és elágazások a rendszerváltást követően

Kolosi Tamás – Keller Tamás

1. Bevezetés

Napjainkban ismét fellángoltak az iskolázottsággal, az iskolai végzettség értékével, a magyar iskolarendszer eredményességével kapcsolatos viták. Ezek részben a kormányzati törekvésekkel, részben pedig egyes vállalkozói körök és érdekképviseletek érdekvérvényesítésével kapcsolatosak. A szerteágazó disputának mi az iskolarendszer és a társadalmi szerkezet közötti kapcsolatról megfogalmazott érveit emeljük ki.

Eszerint a jelenlegi iskolarendszer nem szolgálja ki megfelelően a munkaerő-piaci igényeket, s ezért az általános képzést nyújtó területeken túlképzés, a szakismereteket nyújtó – elsősorban műszaki – területeken pedig permanens munkaerőhiány alakul ki. Szüksémi kell tehát a felsőoktatásban a bölcsész, társadalomtudományi, közgazdasági, jogi képzést, elsősorban az államilag finanszírozott helyek csökkentésével. A fiatalokat nem kell feleslegesen – esetleg akaratuk ellenére is – túl hosszán bent tartani a képzésben, le kell tehát szállítani radikálisan a tankötelezettség korhatárát. Növelni kell a szakképzés keretszámait, és a képzésben csökkenteni a közismereti tárgyak szerepét, a szakképzést a jelenleginél lényegesen erősebben kell a munkaerő-piac és a munkaadók pillanatnyi igényeihez közelíteni.

Ezek az érvek nagyon régóta kísérik a különböző oktatáspolitikai törekvéseket. Ugyanakkor az ezzel kapcsolatos kutatási tapasztalatok korántsem ebbe az irányba mutatnak. Peter Blau és Otis Duncan (1967) már a hatvanas években kimutatták, hogy a státuszmegszerzés folyamatában a modern társadalomban meghatározó és növekvő szerepe van az iskolázottságnak, és az iskola válik egyre erősebben a származási előnyök és hátrányok közvetítőjévé is. Magyarországon a nyolcvanas évek elején (Kolosi 1986) is azt figyeltük meg, hogy a státuszmegszerzési folyamatban a kulturális tőkének és az ezt közvetítő iskolázottságnak meghatározó szerepe van. A rendszerváltást követő időszakot vizsgálva Róbert Péter (2002) rámutatott, hogy még a szak-képzetséget nem igénylő foglalkozások megszerzésekor is hátrányban vannak azok, akik alacsonyabb végzettséggel próbálnak munkába állni. Lujtix és